

annyira a bűn maga, hanem az „idült büntudat” (*A tűnődés folytatása*). Az utolsó ciklus hét szonettje között öt olyat találunk, melyek mindegyike a „ha” szóval kezdődik s a múltba vetített feltételes mód adja az önvizsgálat alapját. Ha a költőelődöket felsoroló részből kimaradt (mert név szerint nem utalt rá Bertók), itt akaratlanul megszólal József Attila is, mégpedig a kései József Attila, aki szonettekbe szorította önvádait, a „bűntelenség vétek” kinzó gondolatát, a bűntelen bűn keserűségét. (Az sem véletlen, hogy Bertóknak a kötete után megjelent verseiben is a kései József Attila-sonettek és „szonettörredékek” folytatásának hatnak a szonett megújítását célzó törekvései. — Vö. Jelenkor, 1982. 5. 413—15.) S a viszonylagosság is visszatér a versekben, az önmagának feltett kérdések a kétely fészkeivé válnak, ezért is oly sok a „ha”: „Ha nem vétem el, mondjuk emberileg / annyiszor ... ha a büntetést azért kapom, / amiért jár, és nem büntudatom / tényéért, mivelhogy nincs már senkinek” (*Bűn és büntetés*), „Ha nem érezném meg egy rezzenésből, / hogy fölösleges lettem, ha mint aki folyvást zuhanva néz föl, / nem látnám büntelenül magamat” (*Alattad a délkör*). Mindez azonban éppen a szeretet igényét („ha nem akarnám, hogy szeressenek”) és a szabadság vágyát („Úgy lennék szabad”) indokolja és követeli. Bűneink közt ott élnek hiányaink is. Bertók régebbi kötetében is ott találhattuk már a hiánytudat különböző formáit, különösen az *Emlékek választása* kötetében, ahol még Berzsenyire emlékezve is azt vallotta: „Csak az van, ami végleg elveszett, / csak teremtdő szép, lélek s szabad nép, / versbe nyűgözött nincs-harmónia” (*Niklán*), de ugyanakkor épp a „hiány” az, mely „égbe röptet” (*Könyörgés*). Saját életét is úgy személyesíti meg, mint akinek „Jobb kezében a hiányaim, / bal kezében harangkötél” (*Vaskonty a fején*). A bűn s a hiány bevallása, nem szükségszerűen, de együttjárhat a bűn s a hiány vállalásával is. Bertók egyik kételyét megfogalmazó kérdésében — bár indirekt módon, de — épp e vállalás ténye kap hangsúlyt: „ha nem leplez le a vállalt hiány, / jobban szeretnek, akiket szerettem? / hordhatnám nyíltan gyermeki ruhám?” (*Gyermeki ruhám*). Hiányaink bevallása és vállalása, még ha tudjuk is, hogy ezzel leleplezzük magunkat, szükséges, mert lehetőséget ad a megújulásra. Bertók László könyvei, köztük a *Tárgyak ideje*, példa arra, hogyan lehet önmagunkat megőrizve mégis újítani: jelentős lírát teremteni. (*Magvető*.)

SZIGETI LAJOS SÁNDOR

Apró Ferenc: Babits Szegeden

„Nem bocsátanám útjára ezt a könyvecskét, ha nem tudnék elegendő újat mondani Babits szegedi éveiről...” — írja a bevezetésnek szánt, és már önmagában dokumentatív első fejezet végén a monografus. Egy ismertető első mondata így feltétlenül az kell legyen: a feladat megoldása pontosan sikerült, a kutató tudott nem kevés újat és még több izgalmasat mondani. Pedig a „felmutatás” kitűnő kiadványsorba illeszkedik: Péter László korábban itt megjelent kötetkéi (Ady —, Bartók —, Kodály Szegeden) és a többi, igényes mutató, bibliográfia és mások maguk is így tették — és aligha más egy dokumentáció kiadásának feltétele.

Apró Ferenc a kismonográfia megírásának idejében még nem ismerhette egészében *Belia György Babits Mihály tanulóévei* című könyvét (1983), de felismerte, hogy kutató munkája ott kezdődik, ahol a nagyszerű Beliaé abbamaradt — tehát a „bajai év” után. A „tanulóévek” Babits számára lezárultak Baján — a ciszterek zárt világából, a házineni anyáskodó gondjából Szegeden, mondhatni, „az élet sűrűjébe” került. Igazi problémák, önálló döntésre készítő vonzások és választások közé, egyben végtére igazi barátok körébe talán. A hétköznapi kapcsolatok kora következett, hasonlóképpen a köznapi gondoké.

Szeged a „pályaképben” valóban az életet és művet egyaránt meghatározó állomás, mindez már a korábbi „kapcsolattörténeti írásokból” (Apró hűséggel megidézi mindegyiket, némelyikkel vitába száll) egyértelműen kiderült. Babits „szegedi irodalma” a kötet végén látható bibliográfiában teljesnek tűnik, az „*újat mondás*” ezek ismeretéből, korrekcióiból és kiegészítéseiből következik. Elsőképp a helyi sajtó anyaga perdöntő a felmutatásban, ugyanígy a helybeliek megbízható emlékezete és írásai azok, amelyek nívót jeleznek a „szegedi Babits” köré. Apró a korábbi és a mai lehetőségekkel kitűnően él és gazdálkodik: a kiskönyv végén található „szegedi kronológia” a tanári kinevezés napjától (1906. szeptember 21.) *Juhász Gyula* Babitsot búcsúztató cikkének megjelenéséig (*Szeged és Vidéke*, 1908. július 24.) követi nyomon a tanár-költő szegedi napjait. Sőt, egy kicsivel tovább is, amikor az egykorú dokumentáció alapján elénekbe tárja az áthelyezés körülményeit.

Valójában két röpké tanév az, amennyit Babits a „*porvárosban*” töltött, telve az önálló pályakezdés apróbb-nagyobb nehézségeivel természetesen. A teljesebb monográfiák hivatalukból adódóan eléggé madárröptűek a korai életszakaszok és színhelyek felett. Apró egy tiszteletre méltó lokálpatrióta teljességigényével és a maga jogászai módján „jár utána” a költő szegedi napjainak, nincsenek „sejtései” — csak annyit közöl, amennyit dokumentálni tud. Előttem irigyelt érdeme ez a precizitás. Még akkor is (mondjuk), amikor velem vitatkozón Babits és Moholy-Nagy László kapcsolatáról szólni kiigazít.

A „*magyar Szahara közepén*” töltött idő „aránytalanul ismeretlenebb” volt eddig az egykori *Gál István* szavával a Babits-kutatás előtt. Nos, ez az ismeretlenség lett ismertté Apró kutatásának eredménye nyomán. Nemcsak a költő iskolai munkáját és köznapjait látjuk életközben „alapkutatásaiból”, de örömmel böngésszük az itteni kollegák és jó barátok Babits körül eltöltött napjait, közben az előzőket és az ezeket követőket is. Így a kötetke aligha csupán a Babits-kutatás és érdeklődés számára tartalmaz nem kevés „nóvumot”, egyben egy *szegedi „who’s who”* e századi és gazdag részlete. *Balassa Armin, Baranyai Zoltán, Bérczi Ede, Blau Ármán, Borosnyay Károly, Eisner Manó, Hegedűs Pál, Homor István, Kún József, Resch Aurél*, a klerikális *Szele Róbert* (Babitsnak nem kevés bánatot okozón), *Vér György* és mások (tanárok, újságírók, hivatalnokok) bemutatása a kiskönyvben nem csupán „Babits körüli”, a portré többnyire egy-egy lexikoncikkkel felér. Némelyikük, elsősorban talán Kún, maga is érdemelne egy helyi monográfiát. Cikkeik és egyéb írásaik egy helyi gyűjteményt. Ugyanígy a „szegedi Babits” itteni írásai, többjük csak Apró bibliográfiájából ismerős. Talán elérték volna a kötetke „függelékeként”.

A „szegedi portrék” alapja egy, az Édesanyjának 1906. október 26-án keltezett (a témához illően eléggé korai), „*lefestem kollegáimat*” kezdetű Babits-levél. Izgalmas társaság, érdekes közélet, mozgalmas világ keringett a „porvárosban” az ekkori Babits körül, soha tán kevésbé kietlen „Szaharát”. De Apró nemcsak a „miniportrékkal” ajándékoz meg ráadásul Babits szegedi napjait bemutatón, nemcsak az időrenddel és a bibliográfiával gazdagodunk, de például a Babits-archívumból közli *Kún József* (1873—1912) 17 levelét. És sajnos csak egyetlen Kúnna irt Babits-levelet a feltehetően gazdag levelezésből, lappangónak tudva a többieket. De ha már annyi Szegedre küldött Babits-dedikáció előkerült, ez a kiskönyv megindít talán egy remélt folyamatot: a helyi archívumokból még valami napfényre jut. Vajha így alakulnék — nem kicsiny remény. Például a Kúnna irt levelek.

Ami a kismonográfia olvasójában hiányérzetet kelt mégis, az annyi, hogy a „szegedi költő” alig mutatkozik. Pedig hát a város „érlelő idők” és „ihlető élmények” színhelye lett, mint ez a *Szeged a Babits-életműben* című fejezet lapjain olvasható. Gazdagabb motivációval Apró csupán *A Halál autómobilon*, a *Messze... messze...*, a *Mozgófénykép*, az *Új leoninusok* keletkeztörténetével foglalkozik, evvel is csupán annyiban, amennyi pontosan dokumentálható. Minden továbbiért *Rába György* kiváló monográfiához utal. De a „szegedi versekben” végtére is — ha a költő realizmusát és tárgyilagosságát elfogadjuk, akár hittétell — egy „hiteles szegedinek” kellene feltárnia minden „lokális motivációt”. Ha már kutatásaiból megismerhettük

a *Mozgóképek* és a *Messze... messze...* „személyes indítékait”, bizonyosan akadnának hasonlóak az itt született, akár a helyi ihletésű versek körül.

A recenzens úgy érzi, van még kutatásra méltó a versek körül. Apró kötete egy folyamat állomása lett, jeles mértékkel gazdagította a Babits-kutatást. (*A Somogyi-könyvtár kiadványai* 28. Szeged, 1983.)

BODRI FERENC

CSIKÓS ANDRÁS RAJZA